



שתי חנוכיות: שתי תפישות עולם

האם כל מי שמדליקים חנוכייה, איש ואישה, בן ובת, יודעים שהם לא רק מהדרין (כלומר מפארים) במצווה, אלא מהדרין שבמהדרין בה? שהרי בתלמוד נאמר:

החגים המופיעים בתורה זכו לכך שחז"ל הקדישו לכל אחד מהם מסכת במשנה ובתלמודים – ראש השנה, יומא (מסכת העוסקת ביום הכיפורים), סוכה, פסחים וביכורים. גם פורים, שאינו נזכר בתורה אלא בכתובים, במגילת אסתר, זכה למסכת משלו, מסכת מגילה. חנוכה אינו נזכר בתנ"ך, האירועים שבעקבותיהם הוא נוצר מאוחרים לספר הספרים, ולכן לא יוחדה לו מסכת. אולם כמה מענייני החג נזכרים במסכת שבת.

התורה מורה להקריב בסוכות שבעים פרים, ביום הראשון שלושה-עשר, בשני שנים-עשר וכן הלאה, בכל יום אחד פחות, עד שביום השביעי מוקרבים שבעה פרים. ובסך הכול, שבעים פרים:
 $7+8+9+10+11+12+13 = 70$
 התלמוד מסביר: "הני [=אלה] שבעים פרים כנגד מי? – כנגד שבעים אמות" (בבלי סוכות נה, ע"ב).

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין – נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. (בבלי שבת כא, ע"ב)

כלומר המצווה הבסיסית היא להדליק נר של חנוכה בבית, ודי בנר דולק אחד בבית. המהדרין, כך גורס התלמוד, מדליקים נר לכל אחד מבני הבית. ורק המהדרין שבמהדרין, המקפידים ביותר, מדליקים מספר רב של נרות. אבל כמה ואיך? כאן מוצגות שתי שיטות הפוכות, זו של בית שמאי וזו של בית הלל. לפי בית שמאי נהגו להדליק שמונה נרות ביום הראשון, שבעה בשני וכך להפחית נר בכל יום, עד שביום האחרון מדליקים רק נר אחד. לפי שיטת בית הלל המוכרת לנו, שהרי היא זו שהתקבלה, מתחילים בנר אחד ומוסיפים נר בכל יום, עד שבליילה האחרון החנוכייה מוארת כולה. התלמוד מונה כמה הסברים למה שעומד בבסיס של שתי השיטות. לפי הסבר אחד, בית שמאי מונים את הימים שנשארו ובית הלל את ימי החג שעברו. לפי הסבר אחר, בית שמאי מונים את הנרות לפי קורבנות הפרים שהוקרבו בסוכות, ומספרם הלך ופחת מיום ליום – ביום הראשון הוקרבו שלושה-עשר פרים, בשני שנים-עשר וכך הלאה, ואילו הטעם של בית הלל הוא "דמעלין [=שמעלים] בקודש ולא מורדין" (שם).

תפישות עולם חתחרות

שתי שיטות הדלקת הנרות מייצגות השקפות עולם שונות. בבסיסן ניצבות תפישות עולם מתחרות. לשיטתו של בית שמאי, העולם נברא שלם ומושלם, ומכאן ואילך "הולך ופוחת הדור". לפי גישה זו, האדם נולד עם מלוא היכולת (הפוטנציאל) שלו, וכל החיים לפניו למצותו, אבל כל יום שעובר מקרב אותו אל קיצו, ומשמש תזכורת מדכדכת למה שלא יספיק עוד. כך גם החנוכייה,

מודלקת בהתחלה במלוא הדרה ואט-אט מאבדת את אורה עד שנשאר בה נר אחד בלבד. שיטת בית שמאי מציבה תמונת מציאות של מלאות ואולי שלמות ההולכת ונפגמת, בכל יום מורידים את הרף ומכירים ביכולותינו המוגבלות.

שיטתו של בית הלל משקפת גישה אופטימית יותר לחיים – מתחילים בקטן, נר אחד בלבד, ומכאן מתקדמים ומרבים באורה יותר ויותר. כל דבר שאנו לומדים וכל מעשה שאנחנו עושים בעולם מעצים אותנו ומגדיל את אורנו. שיטה זו של בית הלל מזכירה את דבריו של ההוגה, המשורר והמורה אהרן דוד גורדון (1856–1922), איש העלייה השנייה שהזכיר שניצחון האור על החושך הוא בכך שנרבה את האור. בית הלל מזכירים לנו לשאוף אל הטוב ואל הראוי ולהרבות אור בעולם.

כידוע, שיטתו של הלל התקבלה להלכה, וכך נהוג להדליק את חנוכייתנו. אולם התלמוד, כדרכו, אינו מוחק את הדעה שנדחתה ומנכיח אותה בדיון.

המעטת האור בחנוכייה מלמדת שניצחון צבאי וריבונות הם חשובים אולם אין בהם די, עליהם להיות מסד ליצירה של חברה צודקת. כאשר הם מתקיימים כשלעצמם הם אינם אלא עקרים ומסוכנים. לפי בן גל, המטרה החינוכית של שיטת הנרות הפוחתים והולכים היא להזכיר את הסכנה שבכוח הזרוע ובכוח השלטון. בן גל מסיים את דבריו ואומר, ש"כל זמן שיהודים יזכירו לעצמם ויזהירו את עצמם שהאור אינו מובטח, שהוא דועך ועלול לכבות, הוא ימשיך להאיר, זה כוחו של חופש".⁵²

חַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְחִכְרִים בַּסִּבְתָּה הַכּוֹחַ

בשנים האחרונות הצטרפה משפחתי למנהג הנוהג בבתים אחדים ובקהילות אחדות להדליק בחנוכה שתי חנוכיות, האחת לפי שיטת בית שמאי הממעיטה נר אחד בכל יום, כהכרה בסכנה של פחיתת האור וכאזהרה מפני הסגידה לכוח, והשנייה לפי שיטת בית הלל המוסיפה נר בכל יום, ובכך מדגישה את הכמיהה לצמיחה ולהגברת האור בעולם ובלביותנו. שתי החנוכיות המוצבות זו ליד זו, יש בהן כדי לעזור לנו לאזן בין הכוחות ולהרהר על מורכבות חיינו. ומי ייתן שנזכה להרבות אורות רבים בחנוכה ובכל השנה.

חנוכה, חג טיהור המקדש, הוא מעין "סוכות שני", חגיגה מאוחרת של חג הסוכות, שאותו לא יכלו היהודים לחגוג בזמן שהמקדש היה טמא. וכך כתוב עליו בספר חשמונאים ב:

וקרה שביום אשר חולל בו המקדש בידי הגויים, ביום ההוא היה גם טיהור ההיכל, ביום עשרים וחמישה בחודש ההוא, הוא כסלו. ובשמחה הם חגגו שמונה ימים באורח של (חג) הסוכות, בזכרם שלפני זמן קצר הם עשו את חג הסוכות כשהם רועים במערות כדרך החיות. לכן, בהחזיקם מִטוֹת וענפים רעננים וגם (כפות) תמרים, הם העלו מזמורים למי שהצליח את דרכם לטיהור מקומו. והם קבעו בצו משותף ובהחלטה לכל עם היהודים, לחגוג את הימים האלה שנה בשנה (חשמונאים ב, י 5–10).

השיטה הנשכחת של בית שמאי זכתה לתחייה מאוחרת בהגותו של אלי בן גל (1935–2015), היסטוריון מקיבוץ ברעם, שמצא בה טעם:

מסורת בית הלל היא [...] סמל לדורות של הממתינים לאורה הגדולה העתידה לבוא. מסורת אחרת, קדומה, המיוחסת לשמאי העקשן והדוחה פשרות, היא המסורת החסידית של מי שראה את הניצחון, ובעקבותיו את האור הפוחת והולך. לאחר השגת הריבונות המדינית ראו החכמים את האלהת השלטון, את ההתבוללות המתגברת, את בזבוז קורבן הראשונים.⁵¹